

۱۷ مرداد، روز خبرنگار و مصائب پر شمار عرصه اطلاع رسانی

حامد طبیبی

برخوردار بودند به شهادت رسیدند. خبرنگار فعال "ایرنا" که هنوز بسیاری، گزارش‌های جامع او از صحنه‌های پر تنش جنگ داخلی افغانستان را به یاد دارند از دی ماه ۷۷ سرپرستی دفتر نمایندگی خبرگزاری جمهوری اسلامی در کابل را عهده‌دار بود. دولت خاتمی که در آن روزها، یکی از سخت‌ترین بحران‌های دیپلماتیک خود را تجربه می‌کرد ناگزیر از سنجیدن زوایای مختلف و در نظر گرفتن مولفه‌های فراوانی برای مواجهه با این حادثه تلخ بود. از سویی دیگر این حادثه در دوران شکوفایی مطبوعات و گشایش در عرصه اطلاع‌رسانی کشور به وقوع پیوست تا اگر چه نامگذاری این روز از سوی شورای فرهنگ عمومی کشور در وهله نخست، گرمی‌داشت یاد و خاطره محمود صارمی را در نظر داشته باشد، پاسداشت و حمایت از حقوق و جایگاه تمامی فعالان عرصه خبر، اطلاع‌رسانی و روزنامه‌نگاری در کشور نیز در اولویت‌های بعدی این نامگذاری قرار گرفت. خبرنگاران و روزنامه‌نگارانی که در همه عرصه‌ها با نامالیامات و تسهیم نامتناسب شرایط حرفه‌ای و کاری مواجه هستند.

به یادآوری سالگرد رخدادهای مهم و سرنوشت‌ساز در تقویم کشور است. با ورق زدن صفحات روز شمار رسمی کشورمان، از روزهای فراوانی به نام افراد و مناسبت‌های مختلف نام برده می‌شود که برخی نیز عنوان "روز جهانی" را با خود دارند. اما از ۸ سال پیش تاکنون، بر هفدهمین روز از مرداد ماه، عنوان روز "خبرنگار" نهاده شد تا پاسداشتی هر چند اندک و ناکافی و یادآوری اگر چه کوتاه از حرفه و قشری از جامعه صورت گیرد که یکی از سخت‌ترین و در عین حال حساس‌ترین وظایف را در جوامع انسانی عهده‌دار هستند. انتخاب این روز نیز همانند بسیاری از موارد مشابه از روی تصادف نبوده و از پشتوانه‌ای مرتبط برخوردار است؛ دلیلی تلخ که یادآور خاطرات ناگوار مرداد ماه ۷۷ برای تمامی ایرانیان و انسان‌های آزاده و آزادی‌خواه جهان و نشانی از دوران حکومت سیاه متحجران طالبان بر کشور افغانستان است. روزی که سرکنسولگری ایران در مزار شریف افغانستان مور حمله عوامل گروه طالبان قرار گرفت. صارمی به همراه ۸ نفر از کارکنان رسمی این کنسولگری که از مصونیت دیپلماتیک

هفدهم مرداد ماه روز خبرنگار است. این روز در حقیقت روز تجلیل از فعالان عرصه اطلاع‌رسانی و آگاهی است تا نگاه‌ها بار دیگر به سوی حرفه‌ای جلب شود که تلاشگران آن اکنون توانسته‌اند جایگاه بی‌بدیلی را در میان جامعه‌ی در حال گذر ایران به دست آورند. اگر چه مشکلات شغلی، معیشتی و صنفی- سیاسی وجود دارند اما "اعتقاد عمومی" رنج‌های ناشی از این مشکلات را برای "دیده‌بانان آگاهی" در جامعه تحمل‌پذیر ساخته است. نمادسازی در طول تاریخ و در میان مردم جوامع مختلف امری معمول به شمار رفته و در همین راستا مسوولین کشورها بر اساس اعتقادات و باورهای حاکم بر جوامع خود و در حکومت‌های دموکراتیک پس از ارایه پیشنهاد از سوی NGOها و تشکل‌های مردمی، روزهایی در سال را به یکی از مشاهیر، مشاغل و حرفه‌ها و مناسبت‌های ملی و دینی خود اختصاص داده و در تقویم ملی آن را به ثبت می‌رسانند. البته ناگفته پیداست که نمادسازی تنها از این طریق صورت نمی‌پذیرد اما می‌توان گفت یکی از بارزترین اشکال آن، اختصاص دادن روز یا روزهایی

شیرینی و سختی توامان

خبرنگاران و روزنامه‌نگاران بی‌هیچ شک و تردیدی یکی از سخت‌ترین مشاغل را برگزیده‌اند و این مساله در اقصی نقاط جهان پرتلاطم امروز امری پذیرفته شده است. اگر چه هنگامی که سخن از سختی‌های این عرصه به میان می‌آید صحنه‌های مربوط به دوییدن خبرنگاران رسانه‌ها و مطبوعات در زیر بمباران و در میان شعله‌های آتش برای مخابره خبر و تصویر به سراسر دنیا در ذهن بسیاری مرور می‌شود، اما آنچه نباید از ورای سختی تهیه خبر و گزارش از میدان‌های جنگ حقیقی به فراموش سپرده شود، سختی‌ها و نابرابری‌های بزرگتر در زمان صلح در حوزه‌های مختلف کاری یک خبرنگار است.

در عین حال و به رغم تمامی این سختی‌ها، توجه مخاطبان و مردم جامعه به جایگاه رسانه و اصحاب آن است که مواجه با شرایط نابرابر موجود را برای خبرنگاران رسانه‌ها و مطبوعات تحمل‌پذیر و در بسیاری موارد شیرین می‌سازد. اگر چه سابقه خبر و اطلاع‌رسانی به شیوه مکتوب به دوران ماقبل مشروطیت و چاپ روزنامه‌های "تک برگ" بازمی‌گردد، اما نقطه تولد شیوه حرفه‌ای آن با دوره مشروطیت "همزاد" شد.

هم از این روست که جامعه‌ی ایران افزون بر یک صد سال است که نام‌هایی نظیر ملک‌المتکلمین، میرزا جهانگیرخان صور اسرافیل، ملک‌الشعرا بهار، سیدحسین فاطمی را در عرصه روزنامه‌نگاری و پس از گام نهادن رادیو و تلویزیون به صحن خانه‌ها، چهره‌های پرتلاش خبرنگاران این رسانه‌ها در حافظه تاریخی خود به ثبت رسانده‌اند. در عین حال اگرچه ناملایمات این عرصه همواره با آهل خبر و قلم همراه و همگام بوده، اما اکنون و با پیشرفت‌های روزافزون این حوزه، مشکلات امروزی شرایطی به مراتب پیچیده‌تر را به آنان تحمیل می‌نماید. اما در این میان اشارات گاه و بی‌گاه و آرایه برخی آمارها از فواید گردش آزاد اطلاعات و به ثمر رسیدن تلاش‌های خبرنگاران در تغییر یک تصمیم یا افشای ماهیت یک جریان سیاسی یا اقتصادی به سود مردم جامعه، نقطه نیروبخش برای ادامه فعالیت‌های آنان به شمار می‌رود. در واقع مردم امیدوارانه و با تماس‌های حضوری، تلفنی و کتبی خود، ستون‌های روزنامه‌ها، بخش‌های خبری و گزارش‌های رسانه‌ها و صفحات مجازی پایگاه‌های اطلاع‌رسانی را به محلی برای بیان دغدغه‌ها و مشکلات خود بدل کرده‌اند. اگر چه تحقق

خواسته‌های بحق آنها همواره در حاله‌ای از ابهام قرار دارد، اما هم خبرنگاران و هم مردم با علاقه، تکرار چندین باره‌ی آنها را برای نیل به اهداف خود که همانا افزایش آگاهی و حل گوشه‌ای از مشکلات و موانع در حوزه‌های مختلف سیاسی، فرهنگی و اجتماعی است دنبال می‌کنند. این چنین است که بر طبق آمار و ارقام بیان شده توسط یکی از مسوولان سابق دستگاه دیپلماسی کشور که هم اکنون در مقام یک سفیر در یکی از کشورهای همسایه حضور دارد، در کشورهایی که گردش اطلاعات و اخبار به صورت آزادانه صورت می‌پذیرد انواع مظاهر هر فساد اعم از اقتصادی، سیاسی و فرهنگی و سایر مشکلات تا ۸۰ درصد کمتر است.

شیوه برخورد صاحبان قدرت

همان طور که در بالا بدان پرداخته شد، خبر و اطلاع‌رسانی در ایران از قدمت زیادی برخوردار است، اما در دو دهه‌ی پایانی قرن بیستم و همچنین پس از ورود به قرن بیست و یکم، همگام با تحولات جهانی این عرصه، نوع و شیوه اطلاع‌رسانی در ایران نیز از تفاوت‌های زیادی با گذشته برخوردار شد. از یک سو در مقطع وقوع انقلاب سلسله تحولات پس از آن، مسایل ایران به عنوان یکی از موضوعات مهم به صدر اخبار بنگاه‌های خبری جهان راه یافت و پس از آن نیز چه در بازه زمانی جنگ تحمیلی و چه در دولت‌سازندگی موضوعات پرشمار سیاسی و اخبار جنگ، ایران را به کانون توجهات جهانی مبدل نمود. اما بی‌تردید پس از پیروزی خاتمی و خلق حماسه دوم خرداد بود که فصل نوبنی از فعالیت‌های خبری در ایران آغاز گردید. این اطلاع‌رسانی که به دلیل ورود خیل جوانان مشتاق به عرصه روزنامه‌نگاری با

- اطلاع‌رسانی به شیوه
- مکتوب به دوران ماقبل
- مشروطیت و چاپ
- روزنامه‌های "تک برگ"
- بازمی‌گردد، اما نقطه
- تولد شیوه حرفه‌ای آن
- با دوره مشروطیت
- "همزاد" شد

ابداع و ابتکار نیز همراه شده بود، سبب تولید پیاپی مطبوعات نوظهور اصلاح طلب در کشور شد تا تلفیق پتانسیل عظیم جوانی با تجربه‌ی بزرگان این عرصه، "موج نو" حوزه مطبوعات و رسانه‌ها را شکل دهد. در این میان نمی‌توان از حرکت‌های همزمان فاز جدید روزنامه‌نگاری در ایران با گسترش ضریب نفوذ اینترنت و علاقه به ایجاد وبلاگ‌ها و سایت‌های خبری-تحلیلی و اطلاع‌رسانی به آسانی عبور کرد. تمامی اینها در کنار سیاست‌های جدید رسانه‌ای دولت اصلاحات در حمایت از اطلاع‌رسانی آزاد در چارچوب قانون اساسی و قوانین موضوعه از یک سو و گسترش کمی و کیفی شبکه‌های صدا و سیما از سوی دیگر آغاز دورانی طلایی در عرصه خبر و شفاف شدن برخی جایگاه‌ها و وظایف قانون را نوید می‌داد اما به دلایل بسیاری این امر محقق نشد. اگر

**زیستن در جهان امروز
نیازمند سلامت
اطلاع رسانی و وجود
مطبوعات آزاد، مستقل و
هوشیار است**

چه استدلال برخی از معتدلين جناح مقابل اصلاحات در خصوص عبور برخی مطبوعات و رسانه‌های مجازی از برخی خط قرمزها در توجیه حکم توقف فعالیت بسیاری از نشریات و سایت‌ها مطرح شد، اما این اعتقاد وجود دارد که به رغم تلاش شخص خاتمی، دولت و مجلس اصلاحات در سال‌های گذشته، بخش‌هایی علاقه‌مند به تعامل و پاسخگویی در مقابل مطبوعات و رسانه‌ها نبودند. در عین حال به نظر می‌رسد این مقاومت‌ها بیش از آن که یک مفهوم ذهنی باشد، یک واقعیت عینی است که نتیجه‌ی منطقی آن، عدم امکان افشا و تصحیح خطاها و اشتباهات صاحبان قدرت در عرصه‌های مختلف و بلاموضوع شدن بخشی از اصول مصرح، مسلم و البته معطل مانده‌ی قانون اساسی به عنوان فصل الخطاب و میثاق ملی است. دامنه مواجهه غیرقابل توجیه با اصحاب رسانه گاهی تا آن جا گسترده می‌شود که بسیاری از خبرنگاران شبکه‌های مختلف سیما و حتی صدای جمهوری اسلامی نیز به رغم وجود "همسویی" در این رسانه با یک نوع تفکر خاص از قاعده‌ی "نیازی به وجود خبرنگار نیست" مستثنی نمی‌شوند. برای این مساله می‌توان مثال‌های بسیاری را به میان آورد؛ نحوه‌ی برخورد با خبرنگاران ورزشی شبکه خبر در مسابقات رسمی و همچنین خبرنگاران سیاسی و اقتصادی در هنگام سوال از برخی مسوولان و ممانعت از تهیه گزارش یا مصاحبه با مردم از سوی برخی ماموران نیروهای انتظامی در برخی موارد تنها بخشی از مشکلات حرفه‌ای فراروی خبرنگاران به شمار می‌رود. "به اعتبار وضعیت مطبوعات می‌توان قدرت یا ضعف

جامعه و نظامی سیاسی را سنجید. تاریخ تحولات سیاسی و تفکر نوین در جامعه‌ی ما با تاریخ روزنامه‌نگار در هم آمیخته است. نسبت میان وضع مطبوعات با ساخت و بافت قدرت سیاسی و نیز موقعیت نهادهای مدنی، نسبتی واضح و روشن است. زیستن در جهان امروز نیازمند سلامت اطلاع رسانی و وجود مطبوعات آزاد، مستقل و هوشیار است. برای نیل به این مهم باید بتوانیم فضای مطبوعاتی کشور را از امنیت سیاسی، قضایی و شغلی مناسب برخوردار سازیم. رشد و بلوغ اندیشه به محیطی مطمئن و امیدوار نیاز دارد و ما متأسفیم که جامعه‌ی مطبوعاتی ما در عمل از این ضرورت فاصله دارد. از مسوولان صبر و سعه صدر و از روزنامه‌نگاران و اصحاب رسانه درک بیشتر فضا را خواستارم. مطلب فوق بخش‌هایی از پیام سیدمحمد خاتمی به اختتامیه یازدهمین جشنواره مطبوعات در تابستان ۸۳ است که به طور شفاف دغدغه‌های وی در خصوص عرصه خطیر اطلاع رسانی و باید و نبایدهای آن را یادآوری و خواستار سعه صدر و تحمل در مواجهه با آن شده است.

خانواده‌های مقاوم

بی‌هیچ شک و تردیدی روز خبرنگار، روز تجلیل از خانواده‌هایی است که به دلیل حرفه خاص یکی از عزیزان خود اعم از پدر، مادر، فرزند یا همسر، در تمامی نگرانی‌ها و شادی‌های حوزه خبر و اطلاع رسانی با آنها شریک و سهیم شده‌اند. خانواده‌های اصحاب رسانه در ایران و به جهت فقدان وجود امنیت شغلی و حرفه‌ای در مشاغل مربوط به

این عرصه، همواره در معرض انواع صدمات اقتصادی و روحی قرار دارند و هم از این روست که نقش اساسی و کلیدی در شکل دادن به فضای کاری خبرنگاران و روزنامه‌نگاران دارند. صبر و تحمل در برابر فشار اقتصادی در دوران بیکاری‌های پی در پی به دلیل توقیف یک روزنامه، استمداد از همگان در هنگام بازداشت عزیزان خود و از همه دردناک‌تر فراق تحمل‌ناپذیر در زمان از دست دادن آنها در هنگام انجام مأموریت در این عرصه بخشی از مصائب این خانواده‌ها به شمار می‌رود. برای نمونه می‌توان از خانواده شهید صارمی، خانواده مقاوم جاویدان اثر کاظم اخوان، عکاس خبری جبهه‌های جنگ که به همراه فرمانده وقت لشکر ۲۷ محمد رسول‌الله و دو تن از همراهان وی- به رغم دارا بودن مصونیت دیپلماتیک- به دست فالانژیست‌های حزب کتائب لبنان در حومه بیروت ربوده شده و اکنون ربع قرن است که از عزیز خود بی‌خبر هستند، نام برد. خانواده کاوه گلستان، عکاس خبری که در جریان جنگ در عراق کشته شد و خانواده‌های داغدار سانحه سقوط هواپیمای ۱۳۰-C که به، به شهادت رسیدن بسیاری از خبرنگاران و روزنامه‌نگاران منجر شد و خانواده‌های روزنامه‌نگار را که به دلایل نه چندان روشن، طعم تلخ زندان را تجربه کرده‌اند، نمونه‌هایی از فداکاری و گذشت این خانواده‌ها به شمار می‌روند.

فقدان امنیت شغلی و تامین آتیه

در میان هر چند فراز و نشیب‌ها و سایه افکندن دوره‌های رکود و بحران بر فضای ذهنی یک خبرنگار در تمامی نقاط دنیا امری مسبوق به سابقه به شمار

**هنوز بسیاری از
روزنامه نگاران و
خبرنگاران تحت
پوشش خدمات بیمه ای
و تامین اجتماعی به
عنوان حداقل نیاز یک
حرفه قرار نگرفته اند**

می‌رود، اما از نظر وضعیت اقتصادی و تامین آتیه خود و خانواده‌هایشان شرایطی غیر قابل قیاس با وضعیت روزنامه‌نگاران و خبرنگاران ایرانی دارند. توجه کافی حاکمان و نهادهای مسوول در کشورهای توسعه یافته بر مزایا و سود اقتصادی، روانی و سیاسی آزادی گزارش اطلاعات و اقرار به نقش خبرنگاران - حتی در ظاهر امر- و درک لزوم وجود تامین مالی و عدم وجود دغدغه‌های اقتصادی برای راحتی فکر و اندیشه اصحاب رسانه، حداقل فاکتور و پیش شرط لازم برای کار بی‌دغدغه در عرصه اطلاع‌رسانی یعنی حقوق و مزایای مناسب را برای آنها فراهم ساخته‌اند. مشهور است که اگر در جامعه‌ای معلمان، پلیس یا قاضی کمترین حقوق و مزایای شهروندی را در میان کارمندان آن جامعه داشته باشند، وضعیت تعلیم و آموزش نسل آینده، امنیت اجتماعی و قضایی در آن کشور به مخاطره خواهد افتاد. به این پیش فرض می‌توان خبرنگاران و فعالان عرصه اطلاع‌رسانی را نیز افزود، چه این که در صورت تعلق آنها به اقشار کم درآمد، توقع تلاش برای شفاف‌سازی و انعکاس واقعیات از سوی آنان به طنزی تلخ بی‌شباهت نیست. در این میان اما خبرنگاران و روزنامه‌نگاران در ایران با وجود تمامی مخاطرات این عرصه و به دلیل برخی خصوصیات منحصر به فرد دینی و ملی حتی به قیمت سختی و فشار بر خود و خانواده‌هایشان، تلاش برای آگاه‌سازی جامعه را تحت‌الشعاع مشکلات و مصائب پر شمار خود قرار ندادند. این در حالی است که به رغم تلاش‌های صورت گرفته در سال‌های اخیر، هنوز بسیاری از روزنامه‌نگاران و خبرنگاران تحت پوشش خدمات

بیمه‌ای و تامین اجتماعی به عنوان حداقل نیاز یک حرفه قرار نگرفته‌اند. برخی از صاحبان و مدیران به ظاهر فرهنگی و فرهیخته مطبوعات و رسانه‌ها تمامی تلاش خود را برای شانه خالی کردن از بار مسوولیت بیمه‌ای کارکنان خود به کار گرفته و با استفاده از روش‌هایی مانند کاهش نیم‌ساعته ساعات کاری روزنامه‌گاران به زیر میزان تعیین شده از سوی بیمه و عدم توجه به مهلت سه ماهه برای کارکنان مشمول قانون برای تحت پوشش بیمه قرار دادن آنها، سبب بروز مشکلات فراوانی برای آنها می‌شوند. پرداخت حقوق و مزایای در حد کف میزان تعیین شده از وزارت کار و عدم وجود قانونی جامع برای بالا بردن میزان دستمزدها و توجه به وضعیت خبرنگاران و نویسندگان حق‌التحریر تنها بخشی از مشکلات کاری این صنف به شمار می‌رود. عدم رعایت حقوق مصرح در قانون اساسی نظیر حضور وکیل در تمامی مراحل دادرسی به ویژه در تحقیقات مقدماتی و بازجویی و روشن نشدن وضعیت لایحه جرم سیاسی و مطبوعاتی و عدم حمایت‌های قانونی در هنگام تعطیلی نشریات و خبرگزاری‌ها، از دیگر دغدغه‌های خبرنگاران و روزنامه‌گاران به شمار می‌رود.

انجمنی صنفی برای روزنامه‌نگاران

در طول سال‌های پس از انقلاب همواره خلاء نیاز به وجود یک نهاد یا سندیکای صنفی برای پیشگیری حقوق خبرنگاران و روزنامه‌نگاران، در میان اهالی رسانه احساس می‌شد، اما به دلیل مشکلات متعدد موجود در کشور تا سال‌های ابتدایی

دهه ۷۰ کمتر کسی به فکر تاسیس چنین نهادی بود. در سال‌های پرتنش قبل از دوم خرداد ۷۶، عده‌ای از روزنامه‌نگاران متعلق به اردوگاه چپ اسلامی و روشنفکری دینی- که بعدها نام اصلاح طلب به خود گرفتند- بحث‌ها و نشست‌هایی را در این زمینه برگزار کردند. اما پس از پیروزی محمد خاتمی و گشایش نسبی در فضای کشور و اهتمام دولت اصلاحات به کمترین مطبوعات، در مهر ماه سال ۷۶ انجمن با تشکیل اولین مجمع عمومی به طور رسمی فعالیت خود را آغاز کرد. با کمک دولت و وزارت ارشاد وقت، پیمودن مسیر دشوار اعلام موجودیت تا حدود بسیاری آسان‌تر شده و صندوق حمایت از روزنامه‌نگاران نیز در معاونت مطبوعاتی وزارت ارشاد تاسیس و قانون مشاغل سخت و زیان‌آور نیز با حمایت دولت در مجلس ششم تصویب شد.

اما اکنون به نظر می‌رسد شرایط و عرصه بر تلاشگران عرصه رسانه و خبر سخت‌تر شده است. اگر چه در گذشته برخی افراد مدعی عدم شناخت خط قرمزهای نانوشته از سوی مطبوعات نوظهور اصلاح طلب و در نتیجه توقیف موقت آنان بودند، اما در حال حاضر مطبوعات با روش‌های متعدد و حذف بسیاری از مطالب معمول خود، سعی در بسته شدن پنجره‌های اطلاع‌رسانی دارند. برخوردهای اخیر در عرصه مطبوعاتی و فیلتر شدن یک خبرگزاری کاملاً رسمی و معتبر- برای اولین بار در کشور- و موج اعتراضات به آن که با نامه ۴۰ تن از نماینده فراکسیون اقلیت و اصولگرایان مستقل مجلس به رییس جمهور وارد فاز تازه‌ای شد، نگرانی در خصوص وضعیت خبرنگاران و روزنامه‌نگاران را دوچندان ساخته است.